

О. М. СИНІГОВЕЦЬ, О. М. ПРОСКУРНЯ**ЕФЕКТИВНИЙ РОЗВИТОК МІЖНАРОДНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЗРОСТАЮЧОГО ПРОТЕКЦІОНІЗМУ У СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ**

Міжнародні підприємства є ключовими учасниками в сучасному розвитку світового господарства. Головною метою статті є встановлення ефективності розвитку міжнародних підприємств в умовах протекціонізму. Зростання протекціоністських заходів в економічній політиці країн є протидією до тривалої глобалізації та наслідком криз, ще прискорених пандемією. Це зумовило необхідність дослідження змісту протекціонізму як стратегічних дій країн та формування ефективного розвитку міжнародних підприємств. Науковий підхід дослідження економічного протекціонізму як складного і двосічного явища в контексті ефективності та розвитку міжнародних підприємств в новому змінюваному середовищі розкриває формуємі ним нові можливості, що важливі для підвищення конкурентоспроможності і стійкості міжнародних підприємств. Саме завдяки системним та аналітичним складовим дослідження ефективності в цих умовах дозволяє визначати пріоритети та сприяє вибору обґрунтованих стратегічних рішень, що відповідають загальному розвитку. Дана робота ще більш важлива з точки зору головних завдань розвитку вітчизняних підприємств, необхідності подолання кризи війни та вирішення проблем відбудови та відновлення. Тому, головним у вирішенні визначених проблем є дослідження змін середовища через вплив нового протекціонізму та визначення у цьому можливостей ефективної діяльності, які створюються протекціонізмом на мікрорівні. Врахування нових вимог і можливостей утворює необхідні складові конкурентоспроможності підприємств, що визначаються, перш за все, здатністю до гнучкості, інновацій, стратегічного планування.

Це повною мірою відноситься до головних стратегічних цілей вітчизняних підприємств у реалізації цілей інтеграції у світове співтовариство. Отримано висновки, що в даних умовах зростаючого протекціонізму міжнародні підприємства стикаються зі складною взаємодією викликів та можливостей, які пов'язані з ефективністю, та з протилежними ефектами. Протекціонізм для підприємств створює кризову ситуацію, яка вимагає пошуку нових можливостей для розвитку та стратегічної гнучкості. Ті з них, які є інноваційними, гнучкими та адаптивними до змінних ринкових умов, мають кращі можливості для розвитку. Для досягнення ефективності в протекціоністському середовищі потрібна зміна стратегій. Локалізація, інновації та зосередження на підвищенні стійкості стають вирішальними для успіху.

Ключові слова: світове господарство; економічне зростання; економічний протекціонізм; стратегія протекціонізму; глобальний протекціонізм; міжнародне підприємство; ефективний розвиток міжнародного підприємства; ефективність

О. SYNIHOVETS, O. PROSKURNIA**EFFECTIVE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF GROWING PROTECTIONISM IN THE WORLD ECONOMY**

International enterprises are key players in the modern development of the world economy. The main purpose of the article is to establish the effectiveness of the development of international enterprises under protectionism. The growth of protectionist measures in the economic policies of countries is a counteraction to continued globalization and a consequence of crisis further accelerated by the pandemic. This necessitated the study of the content of protectionism as strategic actions of countries and the formation of effective development of international enterprises. The scientific approach to studying economic protectionism as a complex and double-edged phenomenon in the context efficiency and development of international enterprises in a new changing environment reveals the new opportunities it creates, which are important for increasing the competitiveness and sustainability of international enterprises. It is thanks to the systemic and analytical components that the study of efficiency in these conditions allows us to determine priorities and contributes to the choice of sound strategic decisions that correspond to overall development. This work is even more important from the point of view of the main tasks of developing domestic enterprises, the need to overcome the war crisis and solve the problems of reconstruction and recovery. Therefore, the main thing in solving the identified problems is to study the changes in the environment due to the impact of new protectionism and to identify in this the opportunities for effective activity that protectionism creates at the micro level. Taking into account new requirements and opportunities forms the necessary components of the competitiveness of enterprises, which are determined primarily by the ability to flexibility, innovation, and strategic planning.

This fully relates to the main strategic goals of domestic enterprises in implementing the goals of integration into the world community. The conclusions have been reached that in these conditions of growing protectionism, international enterprises face a complex interaction of challenges and opportunities related to efficiency, and with opposing effects. Protectionism creates a critical situation for enterprises, requiring them to find new opportunities for development and strategic flexibility. Those of them that are innovative, flexible, and adaptable to changing market conditions have the best opportunities for development. To achieve effectiveness in a protectionist environment, a change in strategies is necessary. Localization, innovation, and a focus on increasing resilience are becoming crucial to success.

Keywords: world economy; economic growth; economic protectionism; protectionism strategy; global protectionism; international enterprise; effective development of international enterprise; efficiency

Вступ. Останнім часом глобалізація суттєво визначала діяльність міжнародних підприємств, стимулюючи зростання продуктивності, розширюючи доступ до ринків та ведучи до більш ефективної діяльності [1]. Використання глобальних ланцюгів поставок ще більш підвищує їх конкурентоспроможність, формує доступ до сировини, кваліфікованої робочої сили, передових технологій [2,3]. Зараз проблемами підприємств стають посилення конкуренції та зростання потенційних ризиків, що пов'язані з політичною та економічною нестабільністю [4].

У 2010-х і на початку 2020-х років спостерігається посилення значущості протекціоністської економічної політики у розвинених країнах і в країнах, що

розвиваються. Економічний протекціонізм та торговельні війни загострюються і проявляються у напруженості в міжнародній торгівлі та відносинах; економічні кризи і військові конфлікти уповільнюють розвиток світової економіки, знижуються темпи світового економічного зростання.

Глобальні ланцюги створення вартості демонструють сильну залежність від дії ендегенних та екзогенних факторів та потрясінь. Відзначаються зростаючі дисбаланси і нестабільність світового економічного та політичного порядку [5]. Розуміння цих складних проявів сучасного розвитку вимагає їх глибокого дослідження для прийняття обґрунтованих і виважених рішень на різних рівнях. Протекціонізм швидко поширюється і стає новою нормою через

© О. М. Синіговець, О. М. Проскурня, 2025

геополітичні конфлікти.

Актуальність наведеної теми визначається тим, що складні і протилежні аргументи відносно протекціонізму потребують якісного аналізу щодо нових умов реалізації політики та її довгострокових ефектів; впливу на діяльність вітчизняних підприємств.

Аналіз стану питання. Зараз часто робиться наголос на початку нової ери протекціонізму. Наслідки протекціонізму в центрі з такими подіями, як вихід Великої Британії зі складу ЄС (Brexit), вихід США з Транстихоокеанського партнерства у 2017 році, перегляд Північноамериканської угоди про вільну торгівлю (NAFTA) та запровадження тарифів США для ряду торговельних партнерів, припинення переговорів про вільну торгівлю між ЄС та США або Трансатлантичного торговельного та інвестиційного партнерства (ТТІП) [6]. Згідно глобальної антидемпінгової бази даних антидемпінгові заходи становлять від 80 до 90 % усіх тимчасових торговельних бар'єрів різних країн. Але дослідження країн, які є найактивнішими користувачами тимчасових торговельних бар'єрів, демонструють можливість тимчасового покращення співвідношення торгового балансу до ВВП і за рахунок зростання інфляції та зниження економічної активності [7].

Україна є членом Світової організації торгівлі та прагне до лібералізації торгівлі, відкриває свій ринок світові [8]. Зростання протекціоністських настроїв у світі, особливо що проявилось в умовах пандемії, впливає на торговельну політику України. В Україні протекціоністські заходи визначені для підтримки галузей сільського господарства, машинобудування та інших. Норми, які країни світу запровадили проти українського виробника і діють на сьогодні стосуються тих сфер, де Україна має експортний потенціал, серед них протекціоністські заходи застосовуються щодо металургії, автомобілебудування, машинобудування, сільського господарства. Згідно з даними Global Trade Alert, щорічно зростає частка експорту, яка підпадає під вплив протекціоністських заходів. За оцінками МВФ, політика протекціонізму є причиною торговельних війн та може призвести до рецесії глобальної економіки [9].

Отже, в основі вирішення названих проблем постає питання формування ефективного розвитку міжнародних підприємств в сучасних умовах зростаючого впливу протекціонізму у світовому господарстві.

Аналіз основних досягнень і літератури. Проблеми реалізації політики протекціонізму досліджували А. Сміт, Д. Рікардо, Ф. Ліст, К. Маркс. П. Кругман, В. Геець, А. Філіпенко та багато інших.

Проводиться дослідження проявів протекціонізму у системі міжнародних економічних відносин; з точки зору реалізації торговельної політики, впровадження тарифних і нетарифних інструментів; застосовуваних механізмів економічної політики; регуляторної конкуренції в міжнародній економічній політиці та інш.

Детальний аналіз протекціоністських заходів здійснюється різними міжнародними організаціями, СОТ, ЮНКТАД, ЄС, ОЕСР та інш.

З глобалізацією основний інтерес досліджень зосереджується у вивченні наслідків від ліквідації торговельних бар'єрів, а не ролі протекціонізму для економічного зростання.

Наслідки торгової політики для міжнародної торгівлі розглядаються в дослідженнях вченими з різних аспектів, а саме обсягів торгівлі, прибутків від торгівлі, впливу на фірму і промисловість (тобто продуктивності, витрат, націнки, нерационального використання коштів), наслідків для ринку праці (тобто заробітна плата, зайнятість та нерівність), загального довгострокового зростання та інше. Останні дослідження зосереджені на питаннях наслідків протекціоністської політики на різних рівнях, висвітлюються детермінанти рішень на рівні фірм та структурних показників на рівні країн. Менш дослідженим є ефективність торгової політики як інструменту макроекономічної політики та її впливу на мікрорівнях.

Актуальність дослідження цієї проблеми в Україні зростає, також у контексті завдань інтеграційних процесів. Поряд з визначенням глобальних тенденцій щодо повернення до протекціонізму потребує ґрунтовного вивчення природи і можливих масштабів впливу протекціоністських заходів на стратегії міжнародних підприємств, формування їх ефективного розвитку.

Мета роботи. Метою даної роботи є визначення формування ефективності у розвитку міжнародних підприємств в умовах зростаючої ролі протекціонізму у світовому господарстві. Адже сучасна політика протекціонізму, що зараз переважає в існуючих впливах у світовому господарстві, має складні прояви та протилежні ефекти. Це визначає необхідність детального її дослідження з точки зору головних проблем та можливостей забезпечення ефективності розвитку міжнародних підприємств, із застосуванням аналітичних методів.

Таким чином, за мету ставиться аналіз впливу зростаючого протекціонізму на ефективність розвитку міжнародних підприємств у світовому господарстві задля врахування цих результатів у міжнародній складовій сучасного розвитку України.

Виходячи з цього визначаються роль міжнародних підприємств у світовому господарстві, особливості сучасного протекціонізму і його вплив на розвиток світового господарства, проводиться узагальнення викликів і можливостей для забезпечення ефективності розвитку міжнародних підприємств та визначаються їх стратегії, проводиться систематизація шляхів покращення діяльності міжнародних підприємств задля їх врахування вітчизняними підприємствами.

Викладення основного матеріалу дослідження. Світове господарство формується як сукупність національних економік, тому закономірності, що регулюють національні економіки, впливають і на світовий економічний рівень. Протекціонізм є актуальним в наш час, і багато країн використовують різні його форми для захисту своїх економічних інтересів.

Зростання невизначеності в торговельній політиці збігається з різким збільшенням дискримінаційних торговельних заходів з 2015 року. Кількість нових політик, які вважаються такими, що обмежують торгівлю, досягла рекордного рівня у 2023 році. У 2023 році по всьому світу було запроваджено майже 3000 торговельних обмежень, що приблизно в п'ятеро більше, ніж у 2015 році (див. рис. 1).

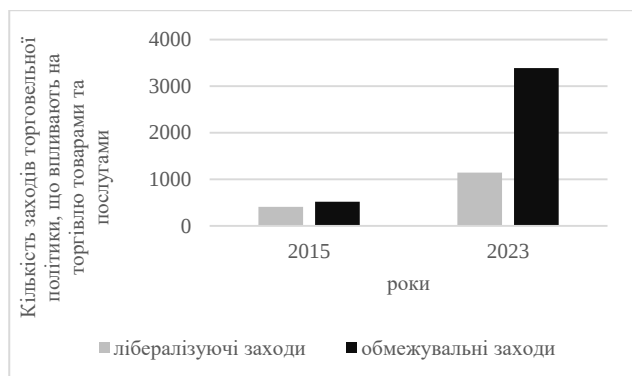

Рис. 1 - Порівняння динаміки кількості обмежувальних і лібералізуючих заходів торговельної політики

Джерело: складено авторами на основі джерела [10]

Ця тенденція значною мірою підживлюється зростаючим використанням промислових субсидій, особливо серед розвинених країн і кількох великих країн, що розвиваються. Згідно з дослідженнями політик, що спотворюють ринок, майже 70% світового експорту конкурує з субсидованими конкурентами, порівняно приблизно 50% десять років тому (див. рис. 2).

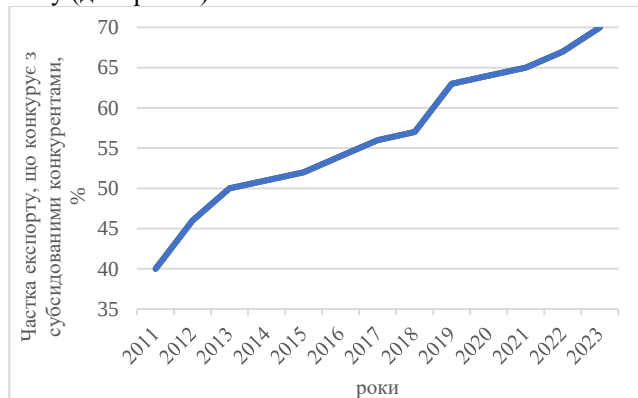

Рис. 2 - Динаміка частки експорту всього, що конкурує з субсидованими конкурентами

Джерело: складено авторами на основі джерела [10]

Пандемія ще підживлювала протекціоністські настрої.

Заходи, що спрямовані на лібералізацію торгівлі товарами та послугами свідчать про значні зусилля урядів щодо зменшення або усунення торговельних бар'єрів та сприяння вільній торгівлі. США, Китай та ЄС домінують у світовій торгівлі. Разом ці країни становлять 42 % усього експорту та імпорту. Двосторонні торговельні суперечки між ними тривали роками. Без повноцінної функціонуючого механізму врегулювання спорів ще важче вирішувати

торговельні конфлікти, що збільшує непередбачуваність у світових торговельних відносинах.

Вища невизначеність торговельної політики зменшує інвестиції в промисловість та знижує ВВП. Протягом останніх десятиліть світова торгівля залишалась основним фактором економічної активності, після 2010 року постійно становила понад 25 % світового ВВП і в період з 2009 по 2024 роки зростала більш стриманими темпами ніж до цього, тобто 3,1% на рік, лише незначно випереджаючи зростання ВВП у 2,7%. В цей час відбуваються глибокі структурні зміни у світовій торгівлі, які були зумовлені технологічним прогресом, зростанням торгівлі послугами, розвитком ланцюгів поставок та перегляд торговельних партнерств і які до того ж були більш прискорені через пандемію. Розвиток торгівлі послугами зумовлений цифровізацією, технологічним прогресом та зростанням попиту на транскордонні послуги, завдяки чому вона продовжує зростати швидше ніж торгівля товарами. Ключовим фактором для цього є «інші комерційні послуги», які включають послуги інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). В існуючій трансформації моделей торгівлі послугам важлива роль належить штучному інтелекту. Сучасні світові ринки з меншими вимогами до фізичної інфраструктури зробили торгівлю послугами більш інклюзивним шляхом зростання. Таким чином, розвиток, орієнтований на послуги визнається альтернативою економічного зростання, що враховується в сучасній політиці.

Ці тенденції у розвитку посилюють геополітичну напруженість та проблеми щодо торговельної залежності і одночасно трансформації, що відбувались, створили нові можливості, ефективність та джерела конкурентних переваг. Протягом останніх двох десятиліть світовий торговельна сфера стає дедалі більш багатополлярною. Фрагментація торгівлі є більш шкідливою для країн, чий економіки більше залежать від міжнародної торгівлі. Тривалі проблеми торгівлі збіглась з помітним уповільненням інвестицій. В таких умовах країни розробляють політику для посилення своєї конкурентної позиції.

Протекціонізм – це економічна політика держави, що спрямована на захист національного виробника від іноземної конкуренції шляхом обмеження імпорту та підтримки вітчизняних підприємств. Це втручання уряду в міжнародну торгівлю для обмеження імпорту та підтримки вітчизняних галузей промисловості, це є комплекс заходів, які держава вживає для захисту власної економіки, зокрема шляхом обмеження ввезення товарів з інших країн. Основна мета протекціонізму – підтримка та розвиток національної економіки, збереження стратегічно важливих галузей, підвищення конкурентоспроможності національних виробників, збереження робочих місць, захист від недобросовісної конкуренції, а також забезпечення економічної стабільності та економічної безпеки країни. Метою є захистити вітчизняну промисловість від іноземної конкуренції, потенційно зберігаючи робочі місця та стимулюючи внутрішню економічну активність. Це досягається шляхом введення різних

заходів направлених на те, щоб зробити імпорт менш привабливим і підтримати вітчизняного виробника. Отже протекціонізм – це складна і суперечна економічна політика, яка має як переваги, так і недоліки, її впровадження потребує ретельного аналізу та врахування можливих наслідків. Ефективність політики у більшій мірі залежить від конкретних умов і інструментів, що використовуються державою, рішення про її застосування повинно прийматися з врахуванням конкретної економічної ситуації і можливих наслідків. Зміст політики включає такі головні аспекти, як обмеження імпорту, підтримка вітчизняних виробників, стимулювання експорту, захист стратегічних галузей. Протекціонізм може бути використаний для збільшення державних доходів та забезпечення доступу до інтелектуальної власності.

Основними інструментами протекціонізму є тарифні бар'єри, нетарифні бар'єри, субсидії вітчизняним виробникам, валютне регулювання та інші.

Аргументами на користь протекціонізму є захист вітчизняних галузей промисловості та молодих галузей, збереження робочих місць і підвищення зайнятості, національна безпека, зниження залежності від імпорту, збільшення державних доходів, покращення торговельного балансу і виправлення торговельних дисбалансів, захист від «демпінгу». Також визначаються і основні аргументи проти, а саме вищі ціни і зменшення вибору для споживачів, зниження конкуренції і якості продукції та економічної ефективності, заходи у відповідь з боку інших країн та торговельні війни, негативний вплив на експортні галузі, обмежена ефективність під час рецесії, зменшення торгівлі та зниження економічного зростання. Хоча протекціонізм може формувати короткострокові переваги для певних секторів або галузей, він часто відбувається за рахунок загального економічного зростання, добробуту споживачів та міжнародних торговельних відносин. Визнають, що протекціонізм має негативний вплив на глобальну економіку та знижує рівень життя у багатьох країнах, під час економічних спадів не є ефективним інструментом макроекономічного стимулювання. Рахують, що для кожної національної економіки існує певний оптимальний рівень протекціонізму, який може бути корисним для її розвитку.

Національна економіка – це сукупність підприємств, домогосподарств та установ, що функціонують у межах певної держави. У світовому господарстві підприємства виступають основними суб'єктами виробництва, розподілу та споживання товарів і послуг. Вони формують національні економіки, які об'єднані у світовому господарстві через міжнародні економічні зв'язки. Підприємства є частиною світового господарства, визначаючи його структуру, динаміку та впливаючи на глобальні економічні процеси. Деякі регіони та країни стають центрами економічного зростання завдяки потужним підприємствам, що зосереджуються в них. Підприємства впливають на розподіл виробничих

потужностей між країнами, що може призводити до змін у світових торговельних потоках. Підприємства конкурують між собою на світовому ринку, що призводить до покращення якості продукції, зниження цін. Багато підприємств працюють у кількох країнах, що викликає посилення глобалізації. Великі підприємства з транскордонною діяльністю мають значний вплив на світову економіку.

Міжнародні підприємства є ключовими учасниками у взаємодії між країнами та ефективному розподілі ресурсів, вони сприяють міжнародному руху капіталу та технологій, що забезпечує економічне зростання, впливають на встановлення стандартів якості, безпеки та екологічних вимог, є активними учасниками міжнародної торгівлі та інших форм економічної взаємодії між країнами [11,12].

Зростаючий протекціонізм створює як виклики, так і можливості для розвитку підприємств. Хоча протекціоністська політика може захищати вітчизняні галузі промисловості від іноземної конкуренції, потенційно створюючи простір для зростання місцевого бізнесу, вона також може обмежувати доступ до світових ринків та обмежувати поширення знань, перешкоджаючи інноваціям та довгостроковій конкурентоспроможності.

В умовах зростання протекціонізму розвиток підприємств вимагає стратегічної адаптації та диверсифікації для пом'якшення негативного впливу та використання потенційних можливостей. Це включає переоцінку доступу до ринку, інвестування в інновації та технології, оптимізацію ланцюгів поставок та потенційне повернення діяльності на інші ринки. Державна підтримка через субсидії та сприятливу підтримку, інвестиції в інфраструктуру, торговельні переговори та укладені сприятливі торговельні угоди також може відігравати вирішальну роль. Компанії можуть пом'якшити ризики, диверсифікуючи ланцюги поставок, збільшуючи локалізацію та зосереджуючись на інноваціях та ефективності. Однак їм також потрібно впоратися зі збільшенням торговельних бар'єрів, потенційно вищими витратами та необхідністю адаптуватися до регіональних торговельних угод. Фірми повинні проактивно адаптуватися до змін у світовому середовищі, диверсифікуючи свою діяльність, зосереджуючись на інноваціях та використовуючи технології. Хоча протекціонізм створює труднощі, він також створює можливості для фірм зміцнити свою конкурентоспроможність та стійкість у довгостроковій перспективі.

Зростаюче впровадження протекціоністської політики в міжнародних економічних відносинах створює як виклики, так і можливості для розвитку *міжнародних підприємств*. Вплив протекціонізму на розвиток підприємств проявляється у підвищенні витрат, порушенні ланцюгів поставок, зменшенні експортних можливостей, в необхідності локалізації для того, щоб адаптуватися до вимог місцевого ринку і політичного середовища та обійти торговельні бар'єри, у зміні конкуренції через надання переваг вітчизняним компаніям над іноземними конкурентами.

Хоча протекціонізм може обмежувати доступ до ринку та збільшувати витрати через тарифи та торговельні бар'єри, він також стимулює компанії до інновацій, диверсифікації та локалізації своєї діяльності. Загалом, зростання протекціонізму вимагає від міжнародних підприємств більшої адаптивності, стійкості та стратегічного підходу до світових ринків. Підприємствам доречними можуть стати диверсифікація ланцюга поставок; локалізація та диверсифікація; інновації та ефективність; регіональні торговельні угоди; стратегічні партнерства; рещоринг та ніршоринг, впровадження технологій, або зосередження на внутрішніх ринках. Завдяки інноваціям, локалізації та диверсифікації компанії можуть долати виклики та потенційно використовувати можливості, що надаються дедалі більш протекціоністським світом.

Таким чином, виклики протекціонізму для розвитку підприємств такі:

- ✓ Обмежений доступ до ринку, обмежений експорт продукції та послуг, що зменшує потенційні доходи та можливості зростання;
- ✓ Зміна конкуренції та зниження конкурентоспроможності в довгостроковій перспективі;
- ✓ Зниження інновацій за відсутності сильної іноземної конкуренції;
- ✓ Обмежений доступ до ресурсів та технологій;
- ✓ Заходи у відповідь;
- ✓ Невизначеність та волатильність у бізнес-середовищі.

Виклики для міжнародних підприємств зростаючого протекціонізму пов'язані зі збільшенням торговельних бар'єрів, обмеженнями доступу до ринку, порушенням і перебоями в ланцюгах поставок, збільшенням витрат, невизначеністю і волатильністю, посиленням конкуренції, зменшенням експортним можливостей.

Успішне пристосування до цього середовища вимагає від підприємств адаптивності, інноваційності та проактивності у пошуку нових можливостей та побудові міцних місцевих мереж. Зростання протекціонізму створює проблеми для міжнародних підприємств і також створює можливості для адаптації, інновацій та стратегічних коригувань.

Можливості, що сформовані зростаючим протекціонізмом для розвитку підприємств такі:

- ✓ Зростання внутрішнього ринку;
- ✓ Зосередження на місцевих інноваціях;
- ✓ Розвиток нішевих ринків;
- ✓ Урядова підтримка.

Для міжнародних підприємств такі можливості полягають в наступному:

- стратегічна локалізація, задля того щоб обійти торговельні бар'єри та краще адаптуватися до вимог місцевого ринку;
- диверсифікація ланцюгів поставок, зменшуючи залежність від єдиних ринків та пом'якшуючи вплив торговельних перебоїв;
- зосередження на інноваціях, що формують конкурентні переваги на захищених ринках або меншу тенденцію до торговельних бар'єрів;

▪ зосередження на ефективності, тобто підвищення операційної ефективності, зниження витрат та ефективна конкуренція;

▪ впровадження нових технологій здатних забезпечити підвищення прозорості і стійкості;

▪ розвиток стратегічного партнерства задля забезпечення доступу до нових технологій і ринків та стратегічні альянси з місцевими партнерами, з тим щоб отримати доступ до ринків або ресурсів;

▪ регіоналізація, наприклад, регіоналізовані ланцюги поставок; регіональні торговельні угоди, які здатні створити альтернативи;

▪ розширення присутності на внутрішніх ринках;

▪ диференціація продукції, пропозиція унікальних продуктів та послуг, виробництво продукції з вищою доданою вартістю;

▪ рещоринг та ніршоринг.

В умовах зростання протекціонізму фірми стикаються зі складною взаємодією викликів та можливостей, які *пов'язані з ефективністю*. Фірми повинні адаптуватися, зосереджуючись на підвищенні ефективності, диверсифікуючи ланцюги поставок та використовуючи технологічні досягнення для пом'якшення негативного впливу протекціоністських заходів. Негативний вплив на ефективність фірм пов'язаний зі зниженням стимулів для інновацій та ефективності, неправильним розподілом ресурсів, збільшенням витрат, ускладненням доступу та здорожчанням ресурсів та компонентів, втрат через дію заходів у відповідь на протекціоністські заходи.

Міжнародні підприємства зіштовхуються із суперечливими ефектами. З одного боку, протекціоністські заходи несуть позитивні ефекти підприємствам: захист від конкуренції, збільшення внутрішнього виробництва; створення нових робочих місць; зростання ВВП; підвищення рентабельності. Негативні ефекти для міжнародних підприємств: зниження стимулів до інновацій; підвищення цін; обмеження вибору; зниження міжнародної конкурентоспроможності; можливі заходи у відповідь. Протекціонізм має і позитивні, і негативні наслідки для міжнародних підприємств. У короткостроковому періоді може забезпечити захист і зростання внутрішнього ринку, але у довгостроковому – може бути причиною зниження конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу. Це вимагає зміни стратегій, причому локалізація, інновації та зосередження на підвищенні стійкості стають вирішальними для успіху. Ефективність міжнародного підприємства в протекціоністському середовищі пов'язана з інноваціями та адаптивністю, виробництвом продукції з високою доданою вартістю, розвитком стратегічного партнерства, використанням цифрових технологій, державною підтримкою. Успіх в протекціоністському середовищі часто залежить від здатності бізнесу адаптуватися, впроваджувати інновації та знаходити нові шляхи зростання. Бізнес, який може адаптуватися до змін у такому середовищі та використовувати можливості, буде краще позиціонований для процвітання в більш протекціоністському світі.

В цілому протекціонізм може бути як можливістю, так і викликом для підприємств. Успішний розвиток в умовах протекціонізму вимагає від підприємств гнучкості, інноваційності та орієнтації на довгострокову перспективу. Компанії, які можуть успішно долати ці складнощі та розробляти стійкі стратегії, будуть у кращих позиціях для процвітання в умовах мінливого глобального середовища.

В умовах зростання протекціонізму, *стратегії розвитку підприємств* повинні адаптуватися до більш локалізованого та потенційно менш відкритого світового ринку. Підприємствам, можливо, доведеться зосередитися на диверсифікації, інноваціях, стійкості ланцюгів поставок та стратегічній локалізації, щоб пом'якшити негативний вплив торговельних бар'єрів. Підприємства, які проактивно адаптують свої стратегії, інвестують в інновації та шукають державної підтримки, мають кращі можливості для процвітання в цьому мінливому глобальному світі. Адаптуючи свої стратегії та застосовуючи нові підходи, підприємства можуть орієнтуватися в мінливому глобальному середовищі та процвітати в більш локалізованому та потенційно менш взаємопов'язаному світі.

Стратегіями розвитку підприємств у протекціоністському середовищі є диверсифікація, інновації, підвищення стійкості, побудова стійких ланцюгів поставок, що може пом'якшити ризики, пов'язані з протекціоністськими заходами, стратегічна локалізація, звернення до урядової підтримки, яка може допомогти адаптуватися до мінливого середовища, впровадження цифровізації для підвищення ефективності та забезпечення кращої координації глобальних операцій, побудова міцних місцевих мереж та стратегічне партнерство задля забезпечення доступу до нових технологій, ринків та ресурсів, агітація за відкритість, ведення діалогу з політиками та відстоювання торговельної політики, яка сприяє внутрішньому зростанню і міжнародній співпраці, взаємодія для адвокації торговельної політики, яка підтримує зростання та розвиток бізнесу.

Компанії все частіше застосовують такі стратегії, як посилення локалізації, диверсифікація ланцюгів поставок та зосередження на інноваціях, щоб відповідати складному більш протекціоністському глобальному середовищі. Загалом ефективність міжнародних підприємств в умовах протекціонізму залежить від багатьох факторів, включаючи галузеву специфіку, ступінь залежності від імпорту та експорту, а також від конкретних протекціоністських заходів, що вживаються країною. Протекціонізм може мати як позитивні, так і негативні наслідки для ефективності підприємств. Остаточний результат залежить від конкретних заходів, які вживаються в рамках протекціоністської політики, а також від спроможності підприємств адаптуватися до нових умов.

У контексті посилення протекціонізму ефективність підприємств стикається з двосічним результатом. Протекціонізм може мати короткострокові переваги, але загалом підірвати

ефективність підприємств у довгостроковій перспективі. В короткостроковому визначенні може забезпечити захист, зростання внутрішнього ринку, але у довгостроковому розгляді може знизити конкурентоспроможність та інноваційний потенціал. Важливо враховувати як короткострокові, так і довгострокові наслідки протекціоністської політики для підприємництва та загального економічного зростання.

Висновки. Сучасні тенденції у розвитку світового господарства посилюють геополітичну напруженість та проблеми щодо торговельної залежності, а трансформації, що відбувались, створили нові можливості, ефективність та джерела конкурентних переваг. Протягом останніх десятиліть світова торговельна сфера стає дедалі більш багатополлярною. Фрагментація торгівлі є більш шкідливою для країн, чия економіка більше залежить від міжнародної торгівлі. Проблеми торгівлі збігаються з помітним уповільненням інвестицій.

Країни розробляють політику для посилення своєї конкурентної позиції. Вважається, що для кожної національної економіки існує певний оптимальний рівень протекціонізму, який може бути корисним для її розвитку. Ефективність політики протекціонізму у більшій мірі залежить від конкретних умов і інструментів, що використовуються державою, рішення про її застосування повинно прийматися з врахуванням конкретної економічної ситуації і можливих наслідків; її впровадження потребує ретельного аналізу та врахування можливих ефектів.

Міжнародні підприємства є ключовими учасниками у взаємодії між країнами та ефективному розподілі ресурсів. Зростаючий протекціонізм створює виклики і можливості для їх розвитку. Зростання протекціонізму вимагає від міжнародних підприємств більшої адаптивності, стійкості та стратегічного підходу до світових ринків. Завдяки інноваціям, локалізації та диверсифікації компанії можуть використовувати можливості, що надаються дедалі більш протекціоністським світом.

Міжнародні підприємства повинні забезпечувати ефективність у швидкозмінюваному багатополлярному світі. Такі умови перевіряють їх далекоглядні перспективи і вимагають вироблення стратегій з врахуванням геополітичних ризиків. Геополітичні чинники формують зараз глобальний бізнес, головним для міжнародних підприємств стає використання можливостей сучасного складного глобального середовища. Системний підхід до розвитку в цих умовах допоможе виявляти нові можливості ведення бізнесу, що виникають внаслідок глобальної динаміки на ринках, у регуляторному середовищі та в результаті стійкості ланцюгів поставок; реалізовувати стратегії розширення і створювати інноваційні партнерства. Це формує переваги і забезпечує ефективність розвитку міжнародних підприємств.

Список літератури

1. Майер Дж. *Міжнародне середовище бізнесу*. Київ, 2002. 632 с.
2. Гіл Чарльз В.Л. *Міжнародний бізнес: Конкуренція на глобальному ринку* / пер. з англ. А. Олійник, Р. Ткачук. К.: Видавництво Соломії Павличко Основи, 2001. 856 с.
3. Портер М. *Конкурентна стратегія. Техніка аналізу галузей і конкурентів* / пер. з англ. Н. Кошманенко. К.: Наш формат, 2020. 424 с.
4. Друкер П. *Виклики для менеджменту XXI століття*. К.: ТОВ Видавнича група КМ-БУКС, 2020. 240 с.
5. *International Business Courts: A European and Global Perspective* / Ed. Xandra Kramer & John Sorabji, Eleven International Publishing 2019. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://boeken.rechtsgebieden.boomportaal.nl/publicaties/9789462369719?q>
6. Enderwick, P. (2011). Understanding the rise of global protectionism. *Thunderbird International Business Review*, 53(3), 325-336. <https://doi.org/10.1002/tie.20410>
7. *Global Antidumping Database (GAD): part of the Temporary Trade Barriers Database (TTBD)* / Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://econ.worldbank.org>.
8. Синіговець О.М. Інноваційні стратегії міжнародного бізнесу в умовах інтеграції та глобалізації економіки. *Перспективи міжнародних економічних відносин України на шляху євроінтеграції: [кол. монографія]* / За ред. І. М. Посохова, П. Г. Перерви, О. Д. Матросова, В. Г. Дюжева, В. О. Матросової. Харків : НТУ «ХПІ», 2016. С. 109-130.
9. IMF. (2022). *World economic outlook. War sets back the global recovery*. International Monetary Fund.
10. *Global Trade Alert – Monitoring Policy Changes That Affect Global Trade*. <http://www.globaltradealert.org>
11. Синіговець О.М. Ефективність інноваційного підприємництва. *Вісник Національного технічного університету. Харківський політехнічний інститут. (економічні науки): зб. наук. пр.* Харків: НТУ ХПІ. 2019. № 24 (1349). С. 128-132.
12. Sunigovets O., The competitiveness of innovation systems. *Proceedings of the 3rd International scientific congress of scientists of Europe*. Premier Publishing s.r.o. Vienna, 2019. pp. 653 – 661.
- market] / Per. z anhl. A. Oliynyk, R. Tkachuk. Kiev, Vydavnytstvo Solomiyi Pavlychko Osnovy. 2001. 856 p.
3. Porter M. *Konkurentna stratehiya. Tekhnika analizu haluzey i konkurentiv* [Competitive strategy. Techniques for analyzing industries and competitors] / per. z anhl. N. Koshmanenko. Kiev, Nash fotmat. 2020. 424 p.
4. Druker P. *Vyklyky dlya menedzhmentu KhKhI stolittia* [Challenges for management in the 21st century]. Kiev, TOV Vydavnycha hrupa KM-BUKS. 2020. 240 p.
5. *International Business Courts: A European and Global Perspective* / Ed. Xandra Kramer & John Sorabji, Eleven International Publishing 2019. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://boeken.rechtsgebieden.boomportaal.nl/publicaties/9789462369719?q>
6. Enderwick, P. (2011). Understanding the rise of global protectionism. *Thunderbird International Business Review*, 53(3), 325-336. <https://doi.org/10.1002/tie.20410>
7. *Global Antidumping Database (GAD): part of the Temporary Trade Barriers Database (TTBD)* / Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://econ.worldbank.org>.
8. Synihovets' O.M. Innovatsiyni stratehiyi mizhnarodnoho biznesu v umovakh intehtatsiyi ta hlobalizatsiyi ekonomiky [Innovative strategies of international business in the context of economic integration and globalization]. *Perspektvy mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn Ukrayiny na shlyakhu yevrointehtatsiyi* [Prospects for international economic relations of Ukraine on the path of European integration] : [kol. monohrafiya] / Za red. I.M. Posokhova, P.H. Perervy, O.D. Matrosova, V.H. Dyuzheva, V.O. Matrosovoyi. Kharkiv : NTU KhPI, 2016. pp 109-130.
9. IMF. (2022). *World economic outlook. War sets back the global recovery*. International Monetary Fund.
10. *Global Trade Alert – Monitoring Policy Changes That Affect Global Trade*. <http://www.globaltradealert.org>
11. Synihovets' O.M. Efektyvnist' innovatsiynoho pidpryyemnytstva [The effectiveness of innovative entrepreneurship]. *Visnyk Natsional'noho tekhnichnoho universytetu. Kharkivs'kyi politekhnichnyi instytut (ekonomichni nauky)* [Bulletin of the National Technical University. Kharkiv Polytechnic Institute (economic sciences)] : zb. nauk. pr. Kharkiv: NTU KhPI. 2019. no. 24 (1349). pp. 128-132.
12. Sunigovets O., The competitiveness of innovation systems. *Proceedings of the 3 rd International scientific congress of scientists of Europe*. Premier Publishing s.r.o. Vienna, 2019. pp. 653-661.
1. Cambridge University Press.

References (transliterated)

Надійшла (received) 30.04.2025

Відомості про авторів / About the Authors

Синіговець Ольга Миколаївна (Synihovets Olha) – кандидат економічних наук, доцент, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», доцент кафедри економіки бізнесу і міжнародних економічних відносин; м. Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1623-5798>; e-mail: Olga.Synigovets@khpi.edu.ua

Проскурня Олена Михайлівна (Proskurnia Olena) – кандидат технічних наук, доцент, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», доцент кафедри економіки бізнесу і міжнародних економічних відносин; м. Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8367-0442>; e-mail: Proskurnia.Olena@khpi.edu.ua